

POPOLNICOVÉ POLIA A DOBA HALŠTATSKÁ

Václav Furmánek – Elena Miroššayová
(editori)

ARCHAEOLOGICA SLOVACA MONOGRAPHIAE

COMMUNICATIONES

INSTITUTI ARCHAEOLOGICI NITRIENSIS
ACADEMIAE SCIENTIARUM SLOVACAE

TOMUS XI

NITRAE MMX

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
NITRA

Václav FURMÁNEK – Elena MIROŠŠAYOVÁ
(editori)

POPOLNICOVÉ POLIA A DOBA HALŠTATSKÁ

Zborník referátov z X. medzinárodnej konferencie
„Popolnicové polia a doba halštatská“

Košice, 16. – 19. september 2008

Publikácia vznikla v rámci Centra excelentnosti SAV
Staré Slovensko: Dejiny Slovenska od praveku po vrcholný stredovek (STASLO)

Zmluva č. III/1/2009

NITRA 2010

Václav Furmánek – Elena Miroššayová (editori)

POPOLNICOVÉ POLIA A DOBA HALŠTATSKÁ
NITRA 2010

ARCHAEOLOGICA SLOVACA MONOGRAPHIAE
Communicationes, Tomus XI

Vydal
© Archeologický ústav SAV Nitra, 2010

Zostavovatelia a výkonní redaktori – prof. PhDr. Václav FURMÁNEK, DrSc. a PhDr. Elena MIROŠŠAYOVÁ, CSc.

Počítačová sadzba – Mária KUNOVÁ

Tlač – VEDA, VYDAVATELSTVO SAV, BRATISLAVA

Rozširuje a objednávky prijíma – Archeologický ústav SAV
Akademická 2, 949 21 Nitra
tel.: +421 / 37 / 6943 209
fax: +421 / 37 / 733 56 18
e-mail: gabriela.holkova@savba.sk

Za znenie a obsah príspevkov, ako i za kvalitu obrazových príloh zodpovedajú autori.

Na prednej strane obálky – Na pozadí terénnej situácie je dvojčepelová bronzová britva typu Grossmugl zo žiarového hrobu v Cinobani.

On the backround image from the excavation is the bronze razor type Grossmugl from the cremation grave in Cinobaňa.

ISBN 978-80-89315-26-0

OBSAH – INHALT – SUMMARY

VÁCLAV FURMÁNEK – ELENA MIROŠŠAYOVÁ

X. medzinárodná konferencia: Popolnicové polia a doba halštatská 7

LUCIA BENEDIKOVÁ – JÁN HARUŠTIAK – JAROSLAVA PAVELKOVÁ

Pohrebisko lužickej kultúry v Rajci, okr. Žilina 11

The Cemetery of the Lusatian Culture in Rajec, Žilina district 18

ZUZANA BLÁHOVÁ-SKLENÁŘOVÁ – JAN PROSTŘEDNÍK

Turnov – „V zátíší“. Pohřebiště lužických popelnicových polí z konce doby bronzové 19

Turnov – „V zátíší“. Gräberfeld der Lausitzer Urnenfelderkultur aus der späten Bronzezeit 48

RADOSLAV ČAMBAL

Sídlisko z doby halštatskej v Dunajskej Lužnej-Nových Košariskách 49

Hallstattzeitliche Siedlung in Dunajská Lužná-Nové Košariská 56

MILUŠE DOBISÍKOVÁ – MARTIN GEISLER – JIŘÍ KALA – PETR KOS – BLANKA MIKULKOVÁ –

– DAVID PARMA – ANTONÍN PŘICHYSTAL

Halštatské pohřebiště ze Slavkova u Brna (okr. Vyškov) 57

Die hallstattzeitliche Nekropole in Slavkov u Brna (Bez. Vyškov) 98

VÁCLAV FURMÁNEK – VLADIMÍR MITÁŠ

Pohrebisko kyjatickej kultúry v Cinobani, okr. Poltár (Predbežná správa) 101

The Kyjatice Culture Burial Ground in Cinobaňa, Poltár district (Preliminary report) 115

ONDŘEJ CHVOJKA

Postavení jižních Čech v rámci střeoevropských kultur popelnicových polí 117

Die Stellung Südböhmens im Rahmen der Mitteleuropäischen Urnenfelderkulturen 136

PETRA KMEŤOVÁ – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – MILOŠ GREGOR

Plasticky zdobená mazanica z Levíc-Géne 139

Der plastisch verzierte Hüttenlehm aus Levice-Géňa 159

RASTISLAV KORENÝ – JAROSLAV FRÁNA – JIŘÍ HOŠEK – MAREK FIKRLE

Pár náramků z mladší doby bronzové z obce Drevníky u Dobříše, okr. Příbram 161

Ein Armringpaar der jüngeren Bronzezeit aus Drevníky bei Dobříš, Bez. Příbram 172

MÁRIA KOTOROVÁ-JENČOVÁ

Slovenské horné Potisie v mladšej a neskej dobe bronzovej. Súčasný stav výskumu a perspektívy 173

Upper Tisa Region in Late Bronze Age in Slovakia. Recent Knowledge and Perspectives 190

BLANKA MIKULKOVÁ – DAVID PARMA

Další pohled do osídlení Hradiska u Kroměříže – výzkum z roku 2006 193

Ein weiterer Blick auf die Besiedlung von Hradisko bei Kroměříž – Grabung in 2006 232

TEREZA TRUBAČOVÁ

Vyhodnocení antropologického materiálu z Hradiska u Kroměříže – výzkum z roku 2006 235

Assessment of Anthropological Material from Hradisko by Kroměříž – excavation in 2006 237

ELENA MIROŠŠAYOVÁ

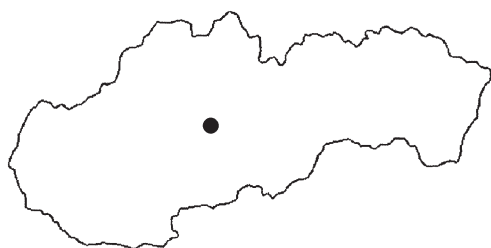
Výsledky výskumu žiarového pohrebiska v Ždani (Predbežná správa) 239

Research Results from the Cremation Burial Ground in Ždaňa (Preliminary report) 247

MIROSLAV NOVÁK	
Jaký pán, takový hrob? – Doklady sociální stratifikace na pohřebištích východočeské skupiny kultury lužických popelnicových polí	249
Nachweise der Sozialschichtung in den Gräberfelder der Ostböhmisches Gruppe der Urnenfelderkultur	268
MÁRIA NOVOTNÁ	
Fernkontakte und Handelsaustausch in der Urnenfelderzeit	269
Diaľkové kontakty a obchodná výmena v období popelnicových polí	276
MIRIAM NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ – TOMÁŠ ZACHAR	
Analýza zvieracieho osteologického materiálu z lokality Zvolen-Balkán. Príspevok k problematike zvieracích pozostatkov na pohrebiskách lužickej kultúry na Slovensku	277
Analysis of Animal Osteology Material from the site Balkán in Zvolen. Contribution to the Discussion about the Animal Remains in the Burial Fields of the Lusatian Culture in Slovakia	286
ROBERT SCHOLTZ	
An Interesting Sepulchral Phenomena: Scythian Age Encircled Graves in the Carpathian Basin	287
SUSANNE STEGMANN-RAJTÁR	
Kulturelle Interaktionen während der Hallstattzeit im Bereich der Westslowakei.....	307
TEREZA ŠÁLKOVÁ	
Analýza rostlinných makrozbytků z objektů sídliště mladší doby bronzové v Březnici (sezóna 2006)	309
Macro-remains Analysis of the Late Bronze Age Settlement in Březnice (excavation from the year 2006)	316
MARTIN TREFNÝ	
K několika sponám z výšinné polohy Rubín v severozápadních Čechách	317
Zu einigen Fibelfunden von der Höhenlage Rubín in Nordwestböhmen	328
MARTIN TREFNÝ – MIROSLAV DOBEŠ	
K problému interpretace objektů s kruhovými žlaby na pohřebišti ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově, okr. Litoměřice	329
Zur Interpretation der Objekte mit Kreisrinnen auf dem mittel- bis jungbronzezeitlichen Gräberfeld in Straškov, Bez. Litoměřice	339
ONDŘEJ TŮMA	
Slezské a platěnické osídlení hradiska v Chotěbuzi-Podoboře ve světle výzkumů z let 1991 a 2004	341
Settlement of Silesian and Platěnice Phase on the Hillfort in Chotěbuz-Podobora during the Excavation in the Years 1991 and 2004	351
VÍT VOKOLEK – RADKO SEDLÁČEK	
Halštatský dvorec a urbanistická struktura sídliště Opatovice nad Labem, okr. Pardubice, Čechy	353
Fortified „Herrensitz“ and Urban Pattern of Hallstatt Age Site in Opatovice nad Labem (Pardubice district, East Bohemia)	364
SKRATKY ČASOPISOV	365

ANALÝZA ZVIERACIEHO OSTEOLOGICKÉHO MATERIÁLU Z LOKALITY ZVOLEN-BALKÁN. PRÍSPEVOK K PROBLEMATIKE ZVIERACÍCH POZOSTATKOV NA POHREBISKÁCH LUŽICKEJ KULTÚRY NA SLOVENSKU

MIRIAM NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ – TOMÁŠ ZACHAR

Slovensko, lužická kultúra, pohrebisko, zvieracie kosti

Slovakia, Lusatian culture, cemetery, animal bones

ÚVOD

Záchranný výskum pohrebiska popolnicových polí na lokalite Zvolen-Balkán sa uskutočnil v roku 1954, pričom bolo zdokumentovaných 143 hrobov, ktoré možno datovať do obdobia mladšej doby bronzovej až staršej doby železnej (Balaša 1964, 18; Batora 1979, 77-79; Oždáni/Ušiak/Zachar 2007, 169). Ďalšie hroby sa podarilo zdokumentovať neskôr pri stavebných prácach prebiehajúcich na ploche pohrebiska (napr. Mácelová 2000, 86). Z polohy je známe aj osídlenie z doby rímskej (Balaša 1960, 75).

V roku 2008 bola urobená na dochovanom kostrovom materiáli z jednotlivých hrobov popri antropologickom rozboře (Jarošová 2008) i osteologická analýza zvieracích pozostatkov, ktorých zhodnotenie spolu so stručným porovnaním s jednotlivými pohrebiskami lužickej kultúry (ďalej LK) na Slovensku ako i v ďalších oblastiach jej rozšírenia je cieľom tohto krátkeho príspevku.

CHARAKTERISTIKA PROBLEMATIKY

Zvieracie osteologické pozostatky boli zistené celkove z viac ako 143 hrobov v 24 nálezových celkoch (tabela 1). Treba zdôrazniť, že antropologický materiál sa z vyššie uvedeného počtu hrobov zachoval len v 90 hrobových objektoch (cca 62% všetkých hrobov), možno teda počítať s pôvodne väčším zastúpením zvieracích kostí v rámci jednotlivých funerálnych kontextov.

Ako vyplýva z uvedenej tabuľky (tabela 1), fragmenty zvieracích kostí sa vyskytli najčastejšie ako prímes medzi ľudskými kremačnými pozostatkami v urnách (celkove v 20 hroboch). V dvoch urnových hroboch (N1/99 a H10) boli zvieracie kosti zistené mimo ľudských kremačných zvyškov a v dvoch nálezových objektoch (v sektoroch A3 a E1) boli uložené samostatne iba zvieracie kosti bez zistenej prítomnosti ľudských kostí. V podstate rovnaké prípady situovania zvieracích pozostatkov na pohrebiskách v komplexe lužických popolnicových polí uvádza R. Ablamowicz (1998, 77), s tým rozdielom, že v LK na území Slovenska zatiaľ nie sú spoľahlivo doložené spoločné pohreby ľudí a zvierat, tvoriace v jednom hrobovom objekte oddelené skupiny. Treba uviesť, že spomenutý jav, dnes však už spätne neoveriteľný je popisovaný zo staršieho výskumu A. Gottwalda z moravskej nekropoly Domamyslice, kde údajne v hrobovom celku H109 v dvoch samostatných nádobách uložených pod obrátenou misou boli ľudské a zajačie kosti (Sedláček 2005, 68).

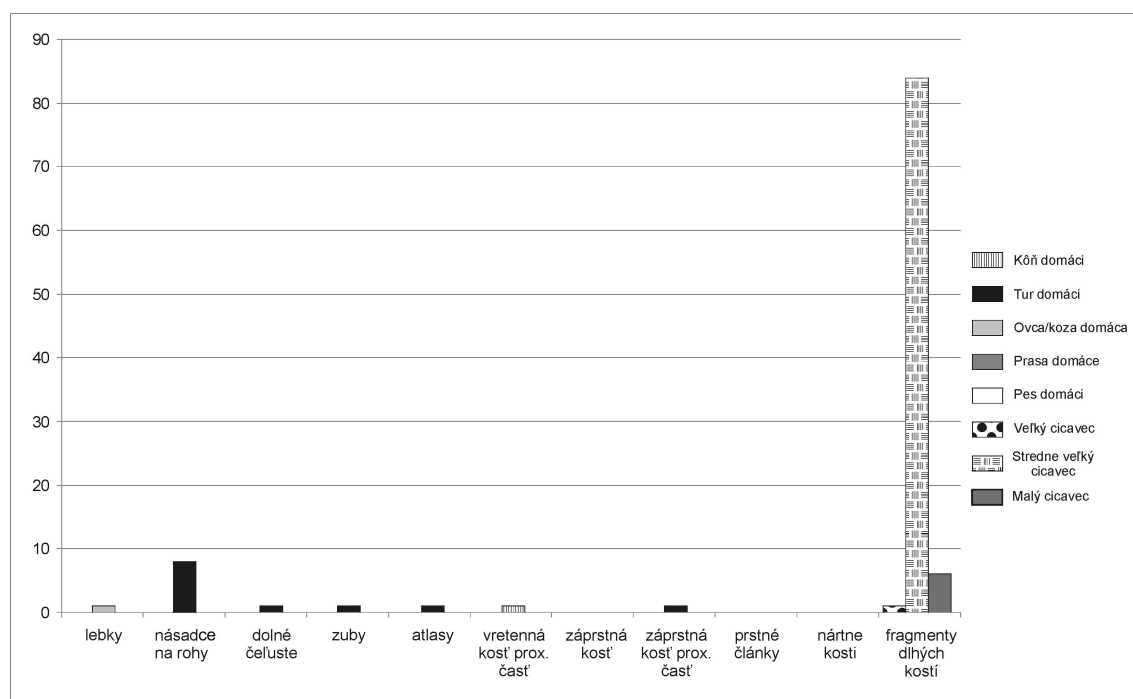
Uloženie častí zvierat v podobných nálezových kontextoch okrem LK na Slovensku nachádzame i v susedných komplexoch popolnicových polí v severnej časti Karpatskej kotliny. V prostredí stredodunajských popolnicových polí to ilustruje napr. nález spálených kostí koňa vo vedľajšom hrobe I/67 v mohyle v Lužanoch (Paulík 1969, 22). V komplexe juhovýchodných popolnicových polí sa touto problematikou obšírnejšie zaoberal V. Mitáš (2007, 160-166) a rovnako sú zvieracie kosti doložené na pohrebiskách popolnicových polí na širšom území strednej Európy (Plesl 1996, 423-429).

Tabela 1. Hroby s nálezmi zvieracích pozostatkov. *Vysvetličky: P. – počet, S. – spálenie kosti, AU. – rekonštruovateľné nádoby, RN. – antropologické určenie, Č. – výskyt črepov v hrobe, K. – výskyt kovových náleзов, Kl. – výskyt kamennej industrie, H – hrob, E. – označenie sektoru, N – neodborne odkrytý náleзовý celok, min. n. – miniatúrna nádoba, f. – fragment, str. – stredne, fa. – farba, o. – orezané, h. – hltodavec, r. – rok, l – alebo, x – výskyt zistený*

Kontext	P.	Druh zvieracej kosti	Druh zvieratá	S.	Tafonómia	AU.	RN.	Č.	K.	Kl.	Datovanie
H5 amfora/min. n.	5	f. spálených kostí	neidentifikované	x	šedočierna fa.	ad-mat	4	x			HaB3-HaC1
H5 amfora/min. n.	11	f. spáleného mtt	ovca/koza	x	šedobiela fa.	dospelý	4	x			HaB3-HaC1
H6 hrniec	12	f. spálených kostí autopodia	ovca/koza	x	šedočierna fa.	inf II-III	1	x			HaA
H12 hrniec	2	f. ph I	pes domáci	x	šedobiela fa.	juv+mat	2		x		HaA
H12 hrniec	14	f. spálených kostí	neidentifikované		šedočierna fa.	juv+mat	2		x		HaA
H15 okolo amfory	2	f. spálených dlhých kostí	malý cicavec	x	šedobiela fa.	inf II 4-6 r.	2	x			HaA
H22 amfora/min. n.	3	f. spálených kostí	neidentifikované	x	šedočierna fa.	inf II-III	2	x			HaA
H29 okolo i v hmci	2	f. spálených dlhých kostí	malý cicavec	x	šedobiela fa.	inf II 4-5 r.	2	x			nedatované
H39 amfora	6	f. spálených kostí	neidentifikované	x	šedočierna fa.	juv-ad I	2				HaA
H50 min. n.	5	f. kostí	neidentifikované			ad-mat	1	x	x	x	HaA
H51 misa	2	f. spálených kostí	neidentifikované	x	šedobiela fa.	juv-ad	1	x	x	x	nedatované
H56 hrniec	39	f. spálených kostí autopodia	ovca/koza	x	šedočierna fa.	inf III 11-14 r.	1	x	x		HaA
H72 šálka	2	f. dlhých kostí	malý cicavec			nezistené	1			x	nedatované
H102 amfora	8	f. násadca na rohy	tur domáci	x	šedočierna fa.	adultus	2				HaB3-HaC1
H108 amfora	11	f. spálených dlhých kostí mcc	ovca/koza	x	šedočierna fa.	inf II-III	1	x			HaB
H96(?) porušený	3	f. mandibuly	prasa domáce	x	šedočernobiela fa.	ad-mat					HaB3-HaC1
H112 amfora	7	f. kosti a odpadnuté ep. metápodia	ovca/koza	x	šedobiela fa.	adultus	4	x	x		HaA
H114 min. n.	3	f. spálených kostí	neidentifikované	x	šedobiela fa.	ad-mat	1	x			nedatované
H119 porušený	1	f. ph I	malý cicavec			adultus	1	x			HaB
H136 porušený	2	f. stavca	malý cicavec	x	šedobiela fa.	inf III 8-9 r.	1	x			nedatované
H140 hrniec	7	f. spálenej lebky	malý cicavec	x	šedobiela fa.	adultus	2		x		HaA
H140 hrniec	3	f. premoláru spodného	ovca/koza	x	šedobiela fa.	adultus	2		x		HaA
H143 min. n.	1	spálený os zygomaticum	ovca/koza	x	šedobiela fa.	neurčené	2	x	x		HaB3-HaC1
H143 min. n.	1	spálený proc. alveolaris	ovca/koza	x	šedobiela fa.	neurčené	2	x	x		HaB3-HaC1
H143 min. n.	84	spálených dlhých kostí a lebky	str. veľký cicavec	x	šedobiela fa.	neurčené	2	x	x		HaB3-HaC1
E1	11	f. mandibuly so zubami, P2 a M1-M3	tur domáci			nezistené					nedatované
A3	1	M3 spodné	tur domáci			nezistené					nedatované
A3	5	f. kostí	neidentifikované		o., ohryzené h.	nezistené					nedatované
A3	1	proximálny koniec mcc	tur domáci			nezistené					nedatované
N1/99	1	atlas	tur domáci			ad-mat	4	x	x		HaB
N1/99	1	proximálny polovina radiu	kôň domáci			ad-mat	4	x	x		HaB
z oblasti H10	1	f. dl. kosti, radius(?)	veľký cicavec			adultus 20-35 r.	1	x	x		HaA

Tabela 2. Počet jednotlivých častí kostry zvierat.

	Kôň domáci	Tur domáci	Ovca/koza domáca	Prasa domáce	Pes domáci	Veľký cicavec	Stredne veľký cicavec	Malý cicavec
lebky			1					
násadce na rohy		8						
dolné čeluste		1	1f	3f				
zuby		1						
atlasy		1						
vretenná kosť prox. časť	1							
záprstná kosť			11f					
záprstná kosť prox. časť		1						
prstné články					2f			1f
nártne kosti			11f					
fragmenty dlhých kostí						1	84	6

Graf 1. Grafické znázornenie počtu jednotlivých častí kostry zvierat.

POZOSTATKY ZVIERAT TVORIACE PRÍMES MEDZI ĽUDSKÝMI KREMAČNÝMI ZVÝŠKAMI

Pozostatky po mäsitých častiach zvierat v podobe zvieracích kostí zmiešaných spolu s ľudskými kremáčnymi zvyškami sa podarilo zistiť na pohrebisku Zvolen-Balkán v 20 hroboch (tabela 1). Spoľahlivo sú doložené kosti domácich zvierat (ovca/koza, hovädzí dobytok, ošípaná, pes), pričom boli prevažne spálené, ale vyskytli sa i nespálené fragmenty. Z pohľadu detailnej osteologickej analýzy možno konštatovať, že prevažovali málo mäsité časti zvierat ako časti končatín a lebky (tabela 2; graf 1). Obdobné druhové uloženie zvieracích kostí v hroboch je známe aj z iných oblastí LK, pričom pravidlo zámerného ukladania iba vybraných častí zvierat nevhodných na konzumáciu je niekedy považované za prejav symboliky v pohrebnom ríte (Ablamowicz 1998, 80).

Pri pohľade do tabuľky (tabela 1) je zrejme, že zvyk ukladania mäsitých prídavkov do urien sa udržal v podstate počas celej doby existencie pohrebiska Zvolen-Balkán. Nálezy zvieracích pozostatkov na nekropolách LK v Poľsku sú doložené počas celej dĺžky trvania tohto komplexu a výskyt zvieracích kostí typický pre určitú chronologickú fázu niektorých pohrebísk (*Abłamowicz 2002, 70*) sa nepodarilo na sledovanej lokalite potvrdiť. Zvieracie kosti ako prímies sa vyskytli z hľadiska keramiky, kovových a kamenných predmetov v bohatšie i chudobnejšie vybavených hroboch.

Z hrobov LK v Sliezske a Sasku uvádza R. *Abłamowicz (1996, 48-49)* poznatok, že pozostatky ovce/kozy sú typickejšie pre hroby žien, resp. žien pochovaných spolu s deťmi alebo samostatné hroby detských jedincov, pričom nemožno vylúčiť, že detské hroby v tomto prípade majú ženské pohlavie. Výnimku môžu predstavovať spoločné hroby detí s osobami mužského pohlavia alebo mužské hroby, kde sa okrem pozostatkov ovce/kozy nachádzajú i ostatky ďalších druhov zvierat.

Pri porovnaní veku a pohlavia ľudských jedincov a druhovým zastúpením zvierat na pohrebisku Zvolen-Balkán je v spomenutom kontexte dôležité uviesť väzbu troch detských pohrebov a zvieracích pozostatkov určených ako ovca/koza (hrob 6, 56, 108). V hroboch 5, 112 a 140 analýza doložila kosti ovce/kozy s kremačnými zvyškami ľudských jedincov vo veku adultus. V piatich hrobových celkoch osteologická analýza preukázala prítomnosť zvieracích pozostatkov označených všeobecne ako malý cicavec. V hrobe 15, 29 a 136 spolu s vekovou kategóriou infans a v hrobových objektoch 119 a 140 ako prímies k dospelým jedincom. V týchto prípadoch nemožno vylúčiť, že ide tiež o zvyšky ovce/kozy, ale popisu zodpovedá i napr. pes. Antropologický rozbor neumožnil riešiť otázku pohlavia adultných jedincov pochovaných v hroboch 5, 112, 119, 140, ani detských pohrebov v hroboch 6, 15, 29, 56, 108, 136. Priradenie všetkých pochovaných osôb v zmienovaných hroboch k ženskému pohlaviu je problematické, z pohľadu celkového relatívneho zastúpenia počtu mužských a ženských jedincov však nie nereálne.

Na lokalite Vrádište z 28 hrobov v desiatich boli zistené kosti ovce/kozy. V dvoch hroboch sa okrem kostí ovce/kozy vyskytli i kosti ošípanej, v tomto prípade však išlo o pohreby mužov. U zvyšných antropologicky určiteľných hrobových objektoch v troch hroboch išlo o kategóriu infans a rovnako v troch hrobových celkoch bol určený vek ako adultus alebo maturus (*Abłamowicz 1996, 65*). Podobne otázne je, či na sledovanom pohrebisku aspoň v prípade kategórie adultus a maturus ide o hroby žien. Rovnako k riešeniu problematiky nepomáhajú ani hroby 16 a 35 s prímiesou pozostatkov ovce/kozy z lokality Diviaky nad Nitricou (*Veliačik 1991, 212*). V hrobe 16 bol antropologicky určený vek troch jedincov ako infans a v hrobe 35 vek dvoch jedincov ako adultus a infans (*Stloukal 1991, 216*). Poznatzky z jednotlivých pohrebísk lužickej kultúry na Slovensku nevyklučujú možnosť dodržovania pravidla väzby druhu zvierat na vek či pohlavie ľudského jedinca. Vzhľadom na stav bádania v sledovanej oblasti je však nutné potvrdiť výskyt sledovaného javu analýzou väčších súborov funerálnych nálezových celkov.

Okrem piatich hrobov s pozostatkami domácich zvierat tvoriacich prímies medzi ľudskými kosťami v Diviakoch nad Nitricou (*Veliačik 1991, 212*) boli zistené počas výskumu tohto pohrebiska Z. Benkovskou-Pivovarovou i kosti zajaca v urne hrobu šesť (*Pivovarová 1959, 320*). Zvieracie kosti zmiešané s ľudskými ostatkami sú uvádzané aj v hroboch 16 a 19 vo Vrádišti (*Valšík/Černý/Pospíšil 1960, 170-171*) a zistili sa i v urnách na pohrebisku v Krásnej Vsi (*Stloukal 1986, 123-136*). Kostí spolu so zubami zvierat sa našli i na ploche pohrebiska v Beluši, ich súvis s hrobmi je však značne neistý (*Furmánek 1970, 440*). Možno teda konštatovať, že na pohrebiskách LK na Slovensku prevažujú ako prídavky domáce zvieratá, ale doložené sú i divo žijúce druhy. S podobnou situáciou sa stretávame i na sídliskách (*Furmánek/Veliačik/Vladár 1991, 215; Wyrost/Chrzanowska 1994, 270-276*). Lov divo žijúcej zveri možno spojiť nielen s doplnkom výživy a získavaním kostenej a parohovej industrie, ale pravdepodobne aj s prejavmi spoločenských elít (napr. *Kmeťová 2006, 35; Novotná 2004, 403-405*). Stav bádania LK na Slovensku neumožňuje vyjadriť sa k poznatku R. *Abłamowicz (1996, 46)*, ktorá poukazuje na určité pravidlá vo výskyte zvieracích kostí domácich a divo žijúcich zvierat pri porovnaní s vekom a pohlavím ľudských jedincov. Najčastejšia interpretácia zvieracích pozostatkov nachádzaných ako prímies medzi ľudskými kosťami je, že ide o pokrm pre pochovaného (*Veliačik 1983, 161*), nemožno však vylúčiť ani iné alternatívy.

POZOSTATKY ZVIERAT ULOŽENÉ V HROBOCH MIMO ĽUDSKÉ KREMAČNÉ ZVÝŠKY

Nespálené zvieracie kosti nájdené voľne uložené v blízkosti urny v neodborne odkrytom nálezovom celku N1/99 a v oblasti mohylového hrobu H10 pravdepodobne súvisia so sídliskovými aktivitami časovo odpovedajúcimi dobe rímskej až obdobiu sťahovania národov, počas ktorej sa v priestore pohrebiska Zvolen-Balkán nachádzalo otvorené germánske sídlisko. Na správnosť tohto poznatku okrem nálezov

keramiky z doby rímskej na ploche pohrebiska (výnimočne i ako intrúzia v jednotlivých hrobch z obdobia popolnicových polí) poukazuje i väčšie množstvo mazanice s odtlačkami po organickom materiáli zistenej spolu s nespálenou zvieracou kosťou na okolí mohylového hrobu H10 (Balaša 1964, 23).

Zvieracie kosti ako pozostatky mäsitých častí zvierat nachádzané v hrobch mimo ľudských kremačných pozostatkov a situovaných prevažne voľne mimo keramických nádob však máme spoľahlivo doložené na niektorých iných pohrebiskách LK na Slovensku. Je teda dôležité podrobnejšie sa zmieniť i o tomto jave. Predpokladáme, že ich umiestnenie bolo na šatkách či iných podložkách z organického materiálu. Nemožno však úplne vylúčiť ani ich uloženie v pletených, drevených či iných nádobách z podobného, ťažšie dochovateľného materiálu. Tesné umiestnenie zvieracích pozostatkov pri stene nádoby, pozorované v niektorých hrobch takúto eventualitu však skôr vylučuje.

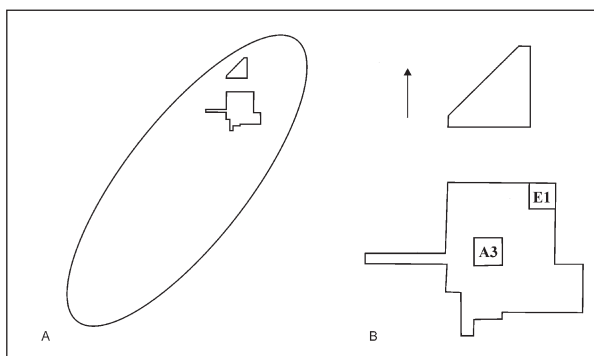
V Partizánskom sa v mohylovom hrobe 3/58 pri amforke našla ramenná kosť hovädzieho dobytká (Benkovská-Pivovarová 1975, 39, pozn. 4). Na pohrebisku v Krásnej Vsi sa preskúmalo 40 mohylových a 8 plochých hrobov. Zvieracie kosti odkryté voľne uložené mimo ľudských kremačných pozostatkov bokom od keramických nádob sa vyskytli v bohatšie i chudobnejšie vybavených hrobch, vždy však pod mohylovým násypom (Budinský-Krička/Veličik 1986, 10-62). V tomto kontexte sa javí zaujímavá situácia na halštatskom pohrebisku vo Vrádišti. V roku 1958 sa pri záchrannom výskume zdokumentovalo 28 hrobov, z toho deväť chudobnejšie vybavených hrobov v plytkých kotlovitých jamkách, ktoré prekryvali pravdepodobne menšie násypy a 18 bohatšie vybavených hrobov v rozmernejších a hlbších jamách prekrytých mohylkami (Pichlerová 1960, 159). Zvieracie kosti z málo mäsitých častí domácich zvierat (ovca/koza, hovädzí dobytok, ošípaná) sa našli iba v bohatšie vybavených hrobch a až na hrob 19, kde boli zvieracie kosti zistené pod misou ako aj v mise boli umiestnené vedľa keramických nádob (Ambros 1960, 173-174). S podobnou situáciou uloženia zvieracích kostí sa na halštatských pohrebiskách LK stretávame aj na Morave (napr. Baarová/Mikulková 2004, 289-303; Nekvasil 1964; 255).

Z divo žijúcich zvierat možno ešte spomenúť kusy parohoviny v mohyle 16 a zub medveďa z mohyly 21 v Krásnej Vsi, ktoré podľa publikovanej informácie neboli uložené v urne (Budinský-Krička/Veličik 1986, 36, 42). Podobne na pohrebisku LK Laski v Poľsku (Malinowski 1988, 3-56) sa našli spálené kosti v podobe záveskov z medveďa, psa, králika resp. divokého zajaca (Chmielewski 1988, 73) a na pohrebisku juhovýchodných popolnicových polí v Radzovciach zub treťohorného žraloka (Furmánek 1990, 74), pričom možno predpokladať intímnejší vzťah pravekého človeka k predmetom tohto druhu (viď Přichystal 2007, 340-341). Na pohrebisku Zvolen-Balkán zvieracie kosti v mohylových hrobch neboli zistené. Treba však dodať, že ich bol preskúmaný malý počet.

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že zvieracie kosti zistené mimo ľudských kremačných zvyškov, zväčša vedľa keramických nádob sa pri súčasnom stave výskumu zatiaľ vždy vyskytli v mohylových hrobch, s výnimkou pohrebiska vo Vrádišti z hľadiska keramického a kovového inventára bohatšie, ale aj chudobnejšie vybavených. Na bohatšiu výbavu mohylových hrobov v prostredí LK na Slovensku oproti plochým hrobom bolo už dávnejšie upozornené (Pivovarová 1965, 124; Veličik 1975, 21). Rovnako na pohrebisku Krásna Ves bolo konštatované bohatšie vybavenie mohýl ako plochých hrobov (Budinský-Krička/Veličik 1986, 69) a tento jav je postrehnuteľný i na pohrebisku v Sklabinskom Podzámku (Horňák 2005, 208). Vyskytujú sa však i ploché hroby s výbavou porovnateľnou s mohylovými a spoločenské postavenie zvyrazňuje podľa R. Kujovského (2006, 64) už samostatná stavba mohyly. Z tohto pohľadu určitú územne vzdialenejšiu paralelu môže predstavovať lokalita Tornow v Sasku, kde sú doložené dva samostatné, prevažne súveké okrsky mohylových a plochých hrobov (Bredin 1978, 299-305), pričom v mohylových hrobch na rozdiel od plochých hrobov bolo zastúpených viac druhov zvierat, väčší počet jedincov a do samostatných hrobov zvierat boli ukladané celé zvieratá na rozdiel od plochých hrobov, kde sa zistili len ich časti (Plesl 1996, 425-426).

Výskum nových a spracovanie starších nepublikovaných pohrebísk LK na Slovensku môže priniesť doklady o uložení zvieracích kostí mimo keramických nádob i v plochých hrobch. Výskyt zvieracích kostí mimo ľudských kremačných zvyškov je v menšej miere uvádzaný na niektorých poľských pohrebiskách (napr. Lasak 2002, 131; Węgrzynowicz 1982, 42-45). Z moravskej lokality Vrbátky je ako špecifická obeť interpretovaný nález nespálených zvieracích kostí uložených mimo ľudských kremačných zvyškov v mise v priestranom jamovom hrobe H2 obdĺžnikového tvaru (Fojtík 2004, 117). Zvieracie pozostatky pochádzajú z predčasne alebo čerstvo narodenej ovce/kozy (Roblíčková 2004, 122).

Nemožno úplne vylúčiť ani možnosť, že zvieracie kosti v hrobch uložené mimo keramické nádoby mohli byť zničené v dôsledku agresívnych pedologických podmienok severného Slovenska. Vyššie uvedené poznatky z nekropol ako Krásna Ves a Diviaky nad Nitricou ležiacich v oblasti podhorských kotlín na území horného toku rieky Nitry či zachovalosť ľudských antropologických pozostatkov odkrytých

Obr. 1. Situovanie preskúmanej plochy v rámci predpokladaného rozsahu pohrebiska (A) a vyznačenie sektorov s nálezmi samostatných zvieracích hrobov na skúmanej ploche (B).

mimo keramických nádob v oblasti Oravy napr. na pohrebisku vo Vyšnom Kubíne (Čaplovič 1977, 75-159) však nie celkom podporujú túto úvahu.

Je otázne, nakoľko mäsité prídavky mimo ľudských antropologických pozostatkov v hrobách mali odlišný význam ako zvieracie kosti nachádzané ako priama prímes medzi kremačnými zvyškami. Ako jedna z možností interpretácie je ich špecifickejší súvis s pohrebnými hostinami, obetami či boli určené ako potrava na poslednú cestu pochovaného. Na eventuálne pohrebné ceremónie v súvislosti s niektorými bohatšie vybavenými hrobmi na lokalite Vrádište upozornil S. Müller (2007, 640). Podobne etnografické paralely dokladajú poznatok o určitej závislosti množstva energie vynaloženej na priebeh pohrebných rituálov ako i úpravu hrobu od spoločenského postavenia jedinca v danej komunite (Krekovič 1993, 7).

Zvieracie kosti voľne uložené mimo ľudské kremačné pozostatky máme doložené v prostredí stredodunajských popolnicových polí, napr. v priemerne vybavených plochých hrobách na rakúskej lokalite Horn (Lochner 1991, 138-163), v bežných plochých hrobách na Morave (Podolí, hrob 3/75; Říhový 1982, 64), ako i v pravdepodobne mohylových hrobách spoločensky lepšie situovaných členov pravekej komunity v Oblekoviaciach (Říhový 1961, 235). Podobná situácia je aj v juhovýchodných popolnicových poliach, kde podobne uložené zvieracie kosti poznáme v priemerne vybavených hrobách (napr. Taktabáj, Kemenczei 1984, 165), ale i v bohatšie vybavených plochých hrobách na lokalite Dvorníky-Včeláre (hrob 28; Lamiová-Schmiedlová 2009, 24-25). Súčasný poznatok o uložení zvieracích pozostatkov mimo ľudských kremačných zvyškov na pohrebiskách LK na Slovensku dovoľujú uvažovať o spoločenskom postavení jedincov pochovaných v týchto hrobách, pričom môžeme predpokladať ich významnejšie miesto vo vtedajšej spoločnosti. Vzhľadom na doložený výskyt zvieracích kostí voľne uložených mimo ľudské kremačné pozostatky v jednoduchšie i bohatšie vybavených hrobách v susedných komplexoch popolnicových polí bude úlohou ďalšieho bádania vyššie uvedený predpoklad pre oblasť LK na Slovensku potvrdiť alebo vyvrátiť.

HROBOVÉ OBJEKTY S POZOSTATKAMI ZVIERAT BEZ ZISTENEJ PRÍTOMNOSTI ĽUDSKÝCH KOSTÍ

Na možnosť existencie samostatných zvieracích hrobov v rámci pohrebiska Zvolen-Balkán upozornil už G. Balaša (1964, 46). V sektoroch A3 a E1 (presné situovanie hrobov v zmienených sektoroch nie je autorom výskumu uvádzané) boli v oboch prípadoch identifikované na kôpke uložené nespálené kosti tura domáceho bez akéhokoľvek sprievodného materiálu, čo značne komplikuje presnejšie datovanie týchto objektov v rámci pohrebiska. Možno predpokladať, že boli uložené v schránke z organického materiálu. S podobnou situáciou sme sa zatiaľ v prostredí LK na Slovensku stretli na pohrebisku v Diviakoch nad Nitricou a pravdepodobne v mohyle 29 v Krásnej Vsi (Budinský-Krička/Veliačik 1986, 96; Stloukal 1986, 131), čo však najskôr súvisí len so stavom bádania. V Diviakoch nad Nitricou odkryl L. Veliačik (1991, 211-212) štyri celky (hrob 25, 44, 74, 79) s nálezmi zvieracích kostí, pričom upozornil i na širší výskyt tohto javu mimo územia Slovenska v komplexe lužických popolnicových polí. Hroby boli v zhode s nálezmi na pohrebisku Zvolen-Balkán jamkové, iba hrob 74 bol uložený v keramickej urne prikrytou kamennou platňou. Podobne osteologická analýza určila v prípade pohrebiska Diviaky nad Nitricou výlučne kosti domácich zvierat (tur domáci a kôň). Rozdiely medzi obojmi pohrebiskami pozorujeme v spálení kostí. Na lokalite Zvolen-Balkán boli pozostatky v oboch zvieracích hrobách nespálené, v Diviakoch nad Nitricou obsahovali všetky štyri hroby prepálené kosti. Zaujímavý je aj výskyt nedohorenej časti lebky človeka spolu so zvieracími pozostatkami v hrobe 44 v Diviakoch nad Nitricou. V tomto prípade nemožno vylúčiť, že ide o náhodné primiešanie časti ľudského jedinca k zvieraciemu pohrebu z predchádzajúcej kremácie (Plesl 1996, 428-429), eventuálne o prímes malej časti ľudských pozostatkov k zvieracím. Uloženie iba časti zvyškov ľudských kremačných pozostatkov do hrobu v období popolnicových polí je podľa názoru niektorých bádateľov postrehnuteľné (Plesl 1993, 46). Ako ďalší rozdiel možno uviesť situovanie

zvieracích hrobov v rámci spomínaných pohrebísk (obr. 1). Na lokalite Diviaky nad Nitricou sa zvieracie hroby vyskytli v severovýchodnej, skôr okrajovej časti skúmanej plochy pohrebiska (*Veliačík 1991, 211, Abb. 2*). Na pohrebisku Zvolen-Balkán sa tento jav nepodarilo spoľahlivo dokázať. Preskúmaná plocha tvorí veľmi pravdepodobne severozápadný okraj pohrebiska (obr. 1, A), sektory A3 a E1 (obr. 1, B) však netvorili úplný okraj preskúmanej plochy ani pohrebiska a možno povedať, že ich obklopujú hroby vyčlenené v rámci pohrebiska ako najstaršie, i ako najmladšie. Budúci výskum ďalších nekropol LK na Slovensku by mal priniesť poznatky o tom, že zistené rozdiely v spôsobe uloženia samostatných hrobov zvierat medzi analyzovanými pohrebiskami tvoria síce variabilnú, ale bežnú súčasť pohrebného rítu tohto typu nálezov na pohrebiskách. Dôležité bude odpovedať i na otázku, či v prostredí LK na Slovensku môžeme počítať na pohrebiskách aj s nálezmi pozostatkov kompletných, nespálených tiel zvierat, podobne ako je to doložené na lužických nekropolách v Poľsku (*Abłamowicz 1997, 47-48; tam i ďalšia lit.*). S výnimkou nálezu kostrového hrobu psa v kamennej skrinke na pohrebisku v Levoči (*Javorský 1980, 127*), ktoré však prináležu juhovýchodným popolnicovým poliám, tieto nálezy z územia LK na Slovensku doposiaľ chýbajú.

Názory na interpretáciu fenoménu samostatných zvieracích hrobov sú rôzne, najčastejšie sa predpokladá, že ide o obety nadprirodzeným silám, pohreby obľúbených zvierat či prejav kultu zvierat alebo zástupné pohreby namiesto tela ľudského jedinca, ktoré sa z rôznych dôvodov nedochovalo (*Abłamowicz 2007, 25*).

ZÁVER

Zvieracie kosti ako pozostatky po mäsitých prídavkoch v hroboch LK na Slovensku sa nachádzajú ako prímies medzi spálenými ľudskými kremačnými zvyškami, uložené samostatne mimo ľudských kremačných zvyškov a vo forme samostatných zvieracích hrobov bez zistenej prítomnosti ľudských pozostatkov. Prevažujú kosti domácich zvierat, ale doložené sú i divo žijúce druhy, pričom do hrobov boli ukladané prevažne málo mäsité časti tela zvierat najčastejšie z končatín a lebky. Súčasný stav bádania môže naznačovať, že zvieracie kosti uložené voľne mimo ľudských kremačných zvyškov prevažne vedľa sprievodnej keramiky sa vyskytujú skôr v hroboch spoločensky lepšie situovaných jedincov, ktorých postavenie v komunite zvýrazňuje pravdepodobne stavba mohylového násypu nad hrobom. Stav osteologickej analýzy pohrebísk LK na Slovensku sa v súčasnosti javí ako nedostačujúci, pričom ďalšie poznatky o prípadnej väzbe druhu či spôsobe života zvierat na vek alebo pohlavie ľudského jedinca bude treba doložiť ďalšími analýzami väčších súborov. Dôležité je, aby pri spracovaní starších a publikovaní nových výskumov boli detailnejšie vyhodnotené jednotlivé osteologické parametre zvieracích pozostatkov a pri vzájomnom porovnaní spolu s antropologickými analýzami ľudských kremačných zvyškov a sprievodným archeologickým kontextom môžu prispieť k poznaniu tohto nadstavbového fenoménu pohrebného rítu nielen v regionálnom, ale aj v širšom stredoeurópskom meradle.

RNDr. Miriam Nývltová Fišáková, Ph.D.
Archeologický ústav AV ČR v Brně, v.v.i.
Královopolská 147
CZ-612 00 Brno
E-mail: miriam@iabrno.cz
Miriam.Nyvtova@seznam.cz
www: iabrno.cz/miriam/miriam.htm

Mgr. Tomáš Zachar
Masarykova Univerzita
Filozofická fakulta
Ústav archeologie a muzeologie
Arne Nováka 1
CZ-602 00 Brno
tomas.zachar@inmail.sk

Podakovanie

Výskum je podporovaný výskumným zámerom Archeologického ústavu AV ČR Brno, v.v.i. č. AVOZ80010507.

LITERATÚRA

- Ablamowicz 1996* R. Ablamowicz: Kości zwierzęce w grobach kultury lużyckiej jako wyznaczniki wieku i płci zmarłego. In: J. Chochorowski (ed.): Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedlowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim. Kraków 1996, 45-67.
- Ablamowicz 1997* R. Ablamowicz: Różnicowanie się wierzeń w II i III okresie epoki brązu w dorzeczu Odry i Wisły na przykładzie szczątków zwierzęcych. In: W. Blajer (ed.): Beiträge zur Deutung der Bronzezeitlichen Hort- und Grabfunde in Mitteleuropa. Kraków 1997, 45-54.
- Ablamowicz 1998* R. Ablamowicz: Niektóre aspekty poznawcze szczątków zwierzęcych z cmentarzysk ludności tzw. kultury lużyckiej w dorzeczu Wisły, Odry i Łaby. In.: Szczątki zwierzęce jako źródło badań różnicowaniem poziomów życia materialnego i kulturowego ludzi w różnych okresach dziejowych. Materiały z Sympozjum Archeozoologicznego, Wrocław, 27-28 listopada 1998 roku, 76-84.
- Ablamowicz 2002* R. Ablamowicz: Występowanie kości zwierzęcych na dużych cmentarzyskach kultury lużyckiej. In: M. Gedl (red.): Wielkie cmentarzyska z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Warszawa 2002, 63-73.
- Ablamowicz 2007* R. Ablamowicz: Groby zwierzęce z cmentarzyska w Kietrze, stan. 1, woj. opolskie. In.: Studia nad epoką brązu i wczesną epoką żelaza. Księga poświęcona Profesorowi Markowi Gedlowi na pięćdziesięciolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim, Kraków 2007, 23-35.
- Ambros 1960* C. Ambros: Zvierací inventár halštatských hrobov vo Vrádišti. Slov. Arch. 8, 1960, 173-175.
- Baarová/Mikulková 2004* Z. Baarová/B. Mikulková: Halštatské žárové pohřebiště v Drnovicích (okr. Vyškov). Pravěk (N. Ř.) 14, 2004, 287-331.
- Balaša 1960* G. Balaša: Praveké osídlenie stredného Slovenska. Martin 1960.
- Balaša 1964* G. Balaša: Zvolen v období lužickej kultúry. Banská Bystrica 1964.
- Bátora 1979* J. Bátora: Žiarové pohrebiská lužickej kultúry v oblasti Zvolena. Slov. Arch. 27, 1979, 57-86.
- Benkovská-Pivovarová 1975* Z. Benkovská-Pivovarová: Výskum pohrebiska lužickej kultúry v Partizánskom v roku 1958. Slov. Arch. 23, 1975, 35-54.
- Breddin 1978* R. Breddin: Die Ausgrabungen auf dem bronzezeitlichen Hügelgräberfeld von Tornow, Kr. Calau. In: W. Coblenz/F. Horst (Hrsg.): Mitteleuropäische Bronzezeit. Beiträge zur Archäologie und Geschichte. Berlin 1978, 299-305.
- Budinský-Krička/Veliačik 1986* V. Budinský-Krička/L. Veliačik: Krásna Ves. Gräberfeld der Lausitzer Kultur. Nitra 1986.
- Čaplovič 1977* P. Čaplovič: Dolný Kubín II. Halštatské popolnicové pohrebisko. Martin 1977.
- Fojtík 2004* P. Fojtík: Žárové pohřebiště u Vrbátek, okr. Prostějov. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Arch. Výzkumy Jižní čechy – Supplementum 1. České Budějovice 2004, 393-412.
- Furmánek 1970* V. Furmánek: Lužické žárové pohřebiště v Beluši. Slov. Arch. 18, 1970, 433-450.
- Furmánek 1990* V. Furmánek: Radzovce. Osada ľudu popolnicových polí. Bratislava 1990.
- Furmánek/Veliačik/Vladár 1991* V. Furmánek/L. Veliačik/J. Vladár 1991: Slovensko v dobe bronzovej. Bratislava 1991.
- Horňák 2005* M. Horňák: Pohrebisko lužickej kultúry v Sklabinskom Podzámku. Slov. Arch. 53, 2005, 203-218.
- Chmielewski 1988* K. Chmielewski: Wyniki ekspertyzy zoologicznej niektórych zabytków z cmentarzyska kultury lużyckiej w Laskach. In: T. Malinowski: Laski. Materiały z cmentarzyska kultury lużyckiej, 1. Słupsk 1988, 73.

- Jarošová 2008 I. Jarošová: Antropologický rozbor kosterních pozůstatku lidu lužické kultury ze žárového pohřebiště ve Zvolenu – „Balkánu“. Rkp. uložený v MZM v Brne, Brno 2008.
- Javorský 1980 F. Javorský: Výskum a prieskumy expedície Archeologického ústavu SAV na Spiši. AVANS 1978, 1980, 123-131.
- Kemenczei 1984 T. Kemenczei: Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Budapest 1984.
- Kmeťová 2006 P. Kmeťová: Postavenie psa v spoločnosti doby halštatskej. In: Medea – Studia Mediaevalia Et Antiqua, X, 2006, 7-46.
- Krekovič 1993 E. Krekovič: Pohrebný rítus a sociálna štruktúra. In: E. Krekovič (zost.): Kultové a sociálne aspekty pohrebného rítu od najstarších čias po súčasnosť. Bratislava 1993, 6-10.
- Kujovský 2006 R. Kujovský: Poznámky k úprave hrobov lužickej kultúry na Slovensku. Štud. Zvesti AÚ SAV 39, 63-67.
- Lamiová-Schmiedlová 2009 M. Lamiová-Schmiedlová: Žiarové pohrebisko z mladšej doby bronzovej na lokalite Dvorníky-Včeláre. Nitra 2009.
- Lasak 2002 I. Lasak: Uwagi o szczątkach zwierzęcych w grobach na cmentarzysku kultury łużyckiej w Miłosławicach, stan. 6, pow. Milicz, woj. dolnośląskie. In: M. Gedl (red.): Wielkie cmentarzyska z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Warszawa 2002, 129-137.
- Lochner 1991 M. Lochner: Ein Gräbelfeld der älteren Urnenfelderzeit aus Horn, Niederösterreich. Arch. Austriaca 75, 1991, 137-215.
- Mácelová 2000 M. Mácelová: Žiarový hrob lužickej kultúry zo Zvolena-Balkánu. AVANS 1999, 2000, 86-87.
- Malinowski 1988 T. Malinowski: Laski. Materiały z cmentarzyska kultury łużyckiej, 1. Słupsk 1988.
- Mitáš 2007 V. Mitáš: Pohrebný rítus západnej enklávy juhovýchodných popolnicových polí vo svetle pohrebiska v Radzovciach. Rkp dizertačnej práce uloženej na AÚ SAV Nitra, Nitra 2007.
- Müller 2007 S. Müller: Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Vrádište – Untersuchungen zur Grabausstattung und Beigabenstrukturierung. Situla 44. Scripta Praehistorica in Honorem Biba Teržan, 2007, 623-641.
- Nekvasil 1964 J. Nekvasil: K otázce lužické kultury na severní Moravě. Arch. Rozhledy 16, 1964, 225-264.
- Novotná 2004 M. Novotná: Militária lužickej kultúry na Slovensku. In.: Popelnicová pole a doba halštatská. Príspevky z VIII. konferencie, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Arch. Výzkumy Jižní čechy – Supplementum 1. České Budějovice 2004, 393-412.
- Oždáni/Ušiak/Zachar 2007 O. Oždáni/P. Ušiak/T. Zachar 2007: Další depot bronzových predmetov zo Zvolena-Balkánu. In: K. Šabatová/ M. Salaš (eds.): Doba popolnicových polí a doba halštatská. Príspevky z IX. konferencie, Bučovice 3. – 6. 10. 2006. Brno 2007, 167-176.
- Paulík 1969 J. Paulík: Mohyla z mladšej doby bronzovej v Lužanoch. Zbor. SNM. Hist. 63, 1969, 9, 3-52.
- Pichlerová 1960 M. Pichlerová: Mladohalštatské popolnicové pohrebisko vo Vrádišti. Slov. Arch. 8, 1960, 125-167.
- Pivovarová 1959 Z. Pivovarová: Žiarové pohrebisko v Diviakoch. Slov. Arch. 7, 1959, 316-327.
- Pivovarová 1965 Z. Pivovarová: K problematike mohýl v lužickej kultúre na Slovensku. Slov. Arch. 13, 1965, 107-162.
- Plesl 1993 Naturwissenschaftliche Analyse und ihr Beitrag zur Erkenntnis des Lebens in der Periode der Lausitzer Urnenfelder. Pam. Arch. 84, 1993, 21-48.
- Plesl 1996 E. Plesl: K problematice výskytu zvířecích pohřbů v období popolnicových polí. In: J. Chochorowski (ed.): Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedlowi w sześćdziesiąt rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim. Kraków 1996, 423-435.

- Přichystal 2007* M. Přichystal: Dva provrtané medvědí zuby z halštatského sídliště v Kralcích na Hané (okr. Prostějov). *Pravěk (N. Ř.)* 17/2007, 329-356.
- Roblíčková 2004* M. Roblíčková: Zvířecí kosti z hrobu H2 ve Vrbátkách na Prostějovsku. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22.- 24. 9. 2004. *Arch. Výskumy Jižní Čechy – Supplementum 1. České Budějovice 2004*, 121-122.
- Říhovský 1961* J. Říhovský: Příspěvek k poznání vztahů veltické kultury k české oblasti. *Pam. Arch.* 52, 1961, 229-236.
- Říhovský 1982* J. Říhovský: Das Urnengräberfeld von Podolí. Brno 1982.
- Sedláček 2005* R. Sedláček: Domamyslice. Pohřebiště lidu popelnicových polí. *Pravěk Supplementum 13. Brno 2005*.
- Stloukal 1986* M. Stloukal: Anthropologische Analyse der Leichenbrandreste aus Krásna Ves. In: V. Budinský-Krička/L. Veliačik: Krásna Ves. Gräberfeld der Lausitzer Kultur. Nitra 1986, 123-136.
- Stloukal 1991* M. Stloukal: Diviaky nad Nitricou – Anthropologische Analyse der Brandbestattungen. *Slov. Arch.* 39, 1991, 215-220.
- Valšík/Černý/Pospíšil 1960* J. A. Valšík/M. Černý/M. F. Pospíšil: Antropologická analýza obsahu žárových hrobů z Vrádiště. *Slov. Arch.* 8, 1960, 168-172.
- Veliačik 1975* L. Veliačik: Pohrebisko lužickej kultúry v Liptovskom Mikuláši-Ondrašovej. *Slov. Arch.* 23, 1975, 11-30.
- Veliačik 1983* L. Veliačik: Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra 1983.
- Veliačik 1991* L. Veliačik: Beitrag des Gräberfeldes in Diviaky nad Nitricou zur Chronologie der Denkmäler der Lausitzer Kultur in der Slowakei. *Slov. Arch.* 39, 142-214.
- Węgrzynowicz 1982* T. Węgrzynowicz: Szczątki zwierzęce jako wyraz wierzeń w czasach ciałopalenia zwłok. Warszawa 1982.
- Wyrost/Chrzanowska 1994* P. Wyrost/W. Chrzanowska: Chov domácich zvierat a lov na západnom Slovensku v mladšej a neskoršej dobe bronzovej. In: L. Veliačik/P. Romsauer: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popelnicových polí na západnom Slovensku. I.- Katalóg. Nitra 1994.

ANALYSIS OF ANIMAL OSTEOLOGY MATERIAL FROM THE SITE BALKÁN IN ZVOLEN. CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION ABOUT THE ANIMAL REMAINS IN THE BURIAL FIELDS OF THE LUSATIAN CULTURE IN SLOVAKIA.

M i r i a m N ý v l t o v á - F i š á k o v á – T o m á š Z a c h a r

Animal bones as the rests of meat gifts in the graves of the Lusatian culture in Slovakia can be scattered among the burned human cremation rests, or laid aside from the human cremation rests, or finally in the form of separated animal graves without proved presence of human rests. The bones of domestic animals prevail, though proved are the bones of wild game as well, while in the graves were lain mostly the parts of the animal torso with less meat on them, mainly the extremities and skulls. Today's stance of knowledge could aim to the thought that animal bones laid free aside the human rests mostly next to the pottery are present mainly in the graves of higher-ranked individuals, their rank in the community is underlined perhaps by the mound built over their grave. The stance of osteological analysis of burial sites of Lusatian culture in Slovakia is today viewed as insufficient, while the other facts of probable relation of the species or way of life of the animal to the age or gender of a human individual has to be proved by further analysis of bigger collections. Important is to evaluate each osteological parameters of animal rests, while surveying older and publishing new field research. Together with the comparison with anthropological analyses of human cremation rests and the archeological finding context could lead to a better understanding of this phenomenon of the burial rite not only in the regional but in the further European context.

Translated by Mgr. M. Miňo